

Lars Andersson
Amanda Patriksdotter

Avledning av spillvatten vid Jarlabanke bro

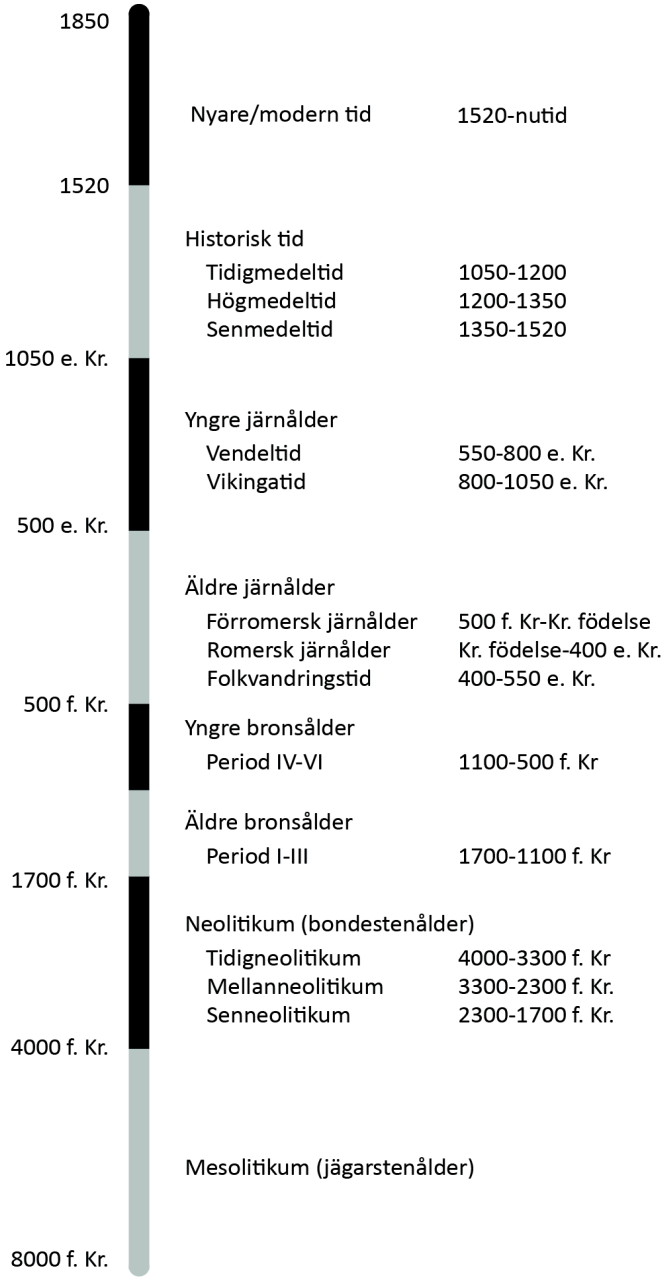
UA rapport 2025/27

Arkeologisk kontroll
Lst dnr 45381–2025

Uppland
Stockholms län
Täby kommun

TÄBY KYRKBY S:1
TÄBY KYRKBY 24:1

L2014:229

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgängligt på http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv. Undantaget är Lantmäteriets kartmaterial.

Fotografier: Uppdrag arkeologi (om annat ej anges).

Omslagsbild: Jarlabankes bro fotograferad från norr i samband med kontrollen.

Redaktion och layout: Richard Grönwall

Producerad av Uppdrag arkeologi i Sverige AB.

Stockholm 2025.

Avledning av spillvatten vid Jarlabanke bro

UA rapport 2025/27

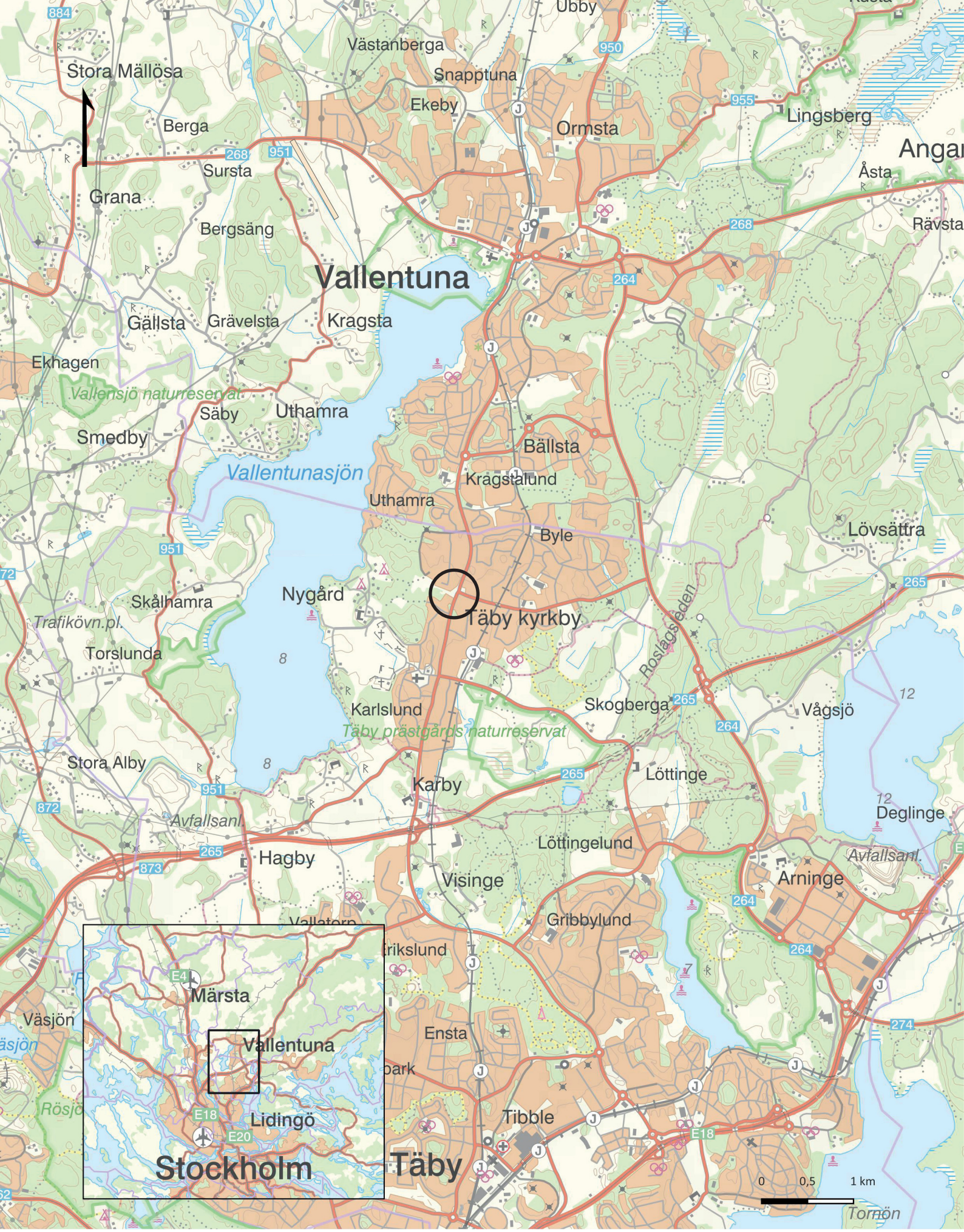
Lars Andersson
Amanda Patriksdotter

Innehåll

Administrativa uppgifter 5
Sammanfattning 7
Bakgrund 8
  Antikvarisk bakgrund 8
  Topografi och fornlämningsmiljö 8
  Tidigare undersökningar 9
Genomförande 10
  Syfte och frågeställningar 10
  Metoder och arbetsmoment 10
  Dokumentation 10
  Fyndstrategi 10
  Analyser 10
  Rapportering och distribution 10
Resultat 11
Utvärdering av undersökningsplan 12
Referenser 13

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr:	45381–2025 (2025-10-01)
Uppdrag arkeologi projektnr:	25061
Landskap:	Uppland
Län:	Stockholm
Kommun:	Täby
Socken:	Täby
Fastigheterna:	TÄBY KYRKBY S:1, TÄBY KYRKBY 24:1
Fornlämningar:	L2014:229 , L2014:20, L2015:9652, L2014:182 och L2015:9651.
Läge:	Fastighetskartan 65G 9HN ARNINGE
	N: 6597500 E: 675000
Uppdragsnr Fornreg:	202501486
Koordinatsystem:	SWEREFF 99 TM
	RH2000
Typ av undersökning:	Arkeologisk kontroll
Undersökt yta:	-
Projektgrupp:	Lars Andersson (Projektledare)
	Amanda Patriksdotter
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholm
Företagare:	Aarsleff pipe Technologies AB
Undersökningsperiod:	Startmöte 28 oktober, förläggning av kabel
	och stängsling 31 oktober, avetablering 14 november.
Arkivmaterial:	-
Fynd:	Nej

Figur 1. Översiktskarta med läget för den arkeologiska kontrollen markerat med cirkel. Skala 1:50000.

Sammanfattning

En arkeologisk kontroll har genomförts inom fastigheterna TÄBY KYRKBY S:1, TÄBY KYRKBY 24:1 i nom och anslutning till Jarlabankes bro (L2014:229, fig. 1 och 2). Anledningen till kontrollen var att Aarsleff pipe Technologies AB planerade att förlägga en tillfällig spillvattenledning i och intill fornlämningen. Länsstyrelsen i Stockholm beslutade mot bakgrund av detta att en arkeologisk kontroll behövde genomföras i syfte att förhindra skador på fornlämningen (Lst diarienr 45381–2025). Det skulle även säkerställas att tillräckliga skyddsåtgärder vidtogs i samband med förläggning av vattenledningar och stängsel.

Jarlabankes bro uppfördes under mitten av 1000-talet i den sanka utmarken i norra Täby. Lämningen består av en vägbank som ursprungligen varit cirka 150 meter lång och 6,5 meter bred. Utmed dess sidor står ett antal resta stenar, och i dess norra ände finns två runstenar resta (fig. 3). I den södra delen har sannolikt ytterligare två runstenar stått, vilka flyttades från platsen redan under medeltiden. Monumentet har under sen tid varit föremål för flera omfattande insatser, däribland vägtillbyggnader och ledningsdragningar.

Vattenledningarna förlades ovanpå vägbanken utan att några markingrepp var nödvändiga. Stängsling och förläggande av ledning skedde under övervakning av arkeolog. Inga skador eller markingrepp kom att ske. Borttagande av stängsling skedde under övervakning av arkeolog. Inga skador har skett på fornlämning.

Bakgrund

Antikvarisk bakgrund

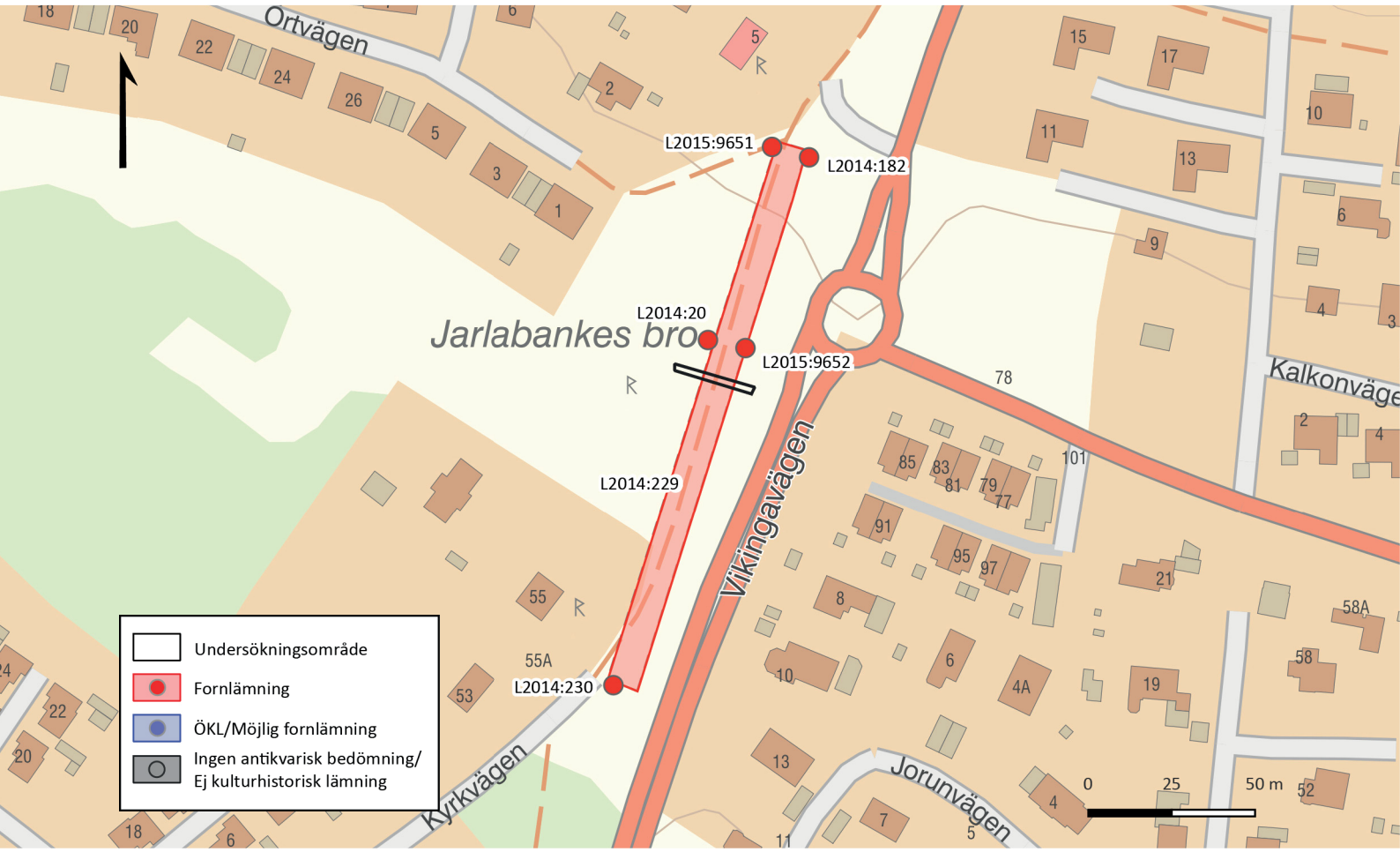
En arkeologisk kontroll har genomförts inom fastigheterna TÄBY KYRKBY S:1, TÄBY KYRKBY 24:1 i anslutning till Jarlabankes bro (L2014:229) i Täby kommun och socken, Stockholms län. Anledningen till kontrollen var att Aarsleff pipe Technologies AB planerade att förlägga en tillfällig spillvattenledning i och intill fornlämningen. Länsstyrelsen i Stockholm bedömde att arbetena även behövde omfatta en arkeologisk kontroll, i syfte att förhindra skador på fornlämningen samt för att säkerställa att nödvändiga skyddsåtgärder vidtogs (Lst diarienr 45381–2025).

Topografi och fornlämningsmiljö

På en låglänt yta mellan två mot norr och söder uppstickande höjder ligger Jarlabankes bro (fig. 2 och 3). Fornlämningen omfattar utöver en 130 meter lång vägbank (L2014:229) även två runstenar (L2014:182/U 165 och L2015:9651/U 164) och tre resta stenar (L2015:9652, L2014:20, L2014:230). Jarlabankes bro uppfördes vid mitten av 1000-talet och bedöms ursprungligen ha varit 150 meter lång och 6,5 meter bred. Sannolikt har ytterligare två runstenar ingått i monumentets södra del men som kom att flyttas till Danderyds och Fresta kyrkor redan under medeltiden (U 261, U 127; Andersson & Vänehem 2003:18ff).

Jarlabankes bro avbildades kring sekelskiftet 1600–1700 av Johan Hadorph och Johan Peringskiöld. Dessa avbildningar har fungerat som förlagor vid senare restaureringsarbeten (Andersson & Nordberg 2009:5).

Bron är belägen omkring 23–24 meter över havet och undergrunden består av glacial lera (SGU). Enligt historiska källor från 1600-talet och framåt har området utgjorts av sank- eller kärrmark och historiska kartor visar att marken öster om bron varit uppodlad under 1700-talet, medan området mot väst kom att uppodlas först senare. Troligen var ytan väster om bron inte tillräckligt torrlagd förrän omfattande utdikningar kom att ske under 1800-talet,och då Vallentunasjöns vattennivå sänktes med cirka 1,8 meter (Andersson & Vänehem 2003:15f; 20).

Figur 2. Undersökningsområde samt lämningar registrerade i KMR. Skala 1:2000.

Täby kommun och området söder om Jarlabankes bro är mycket fornlämningstätt. Landskapet domineras av lämningar av järnålderskaraktär i form av grav- och boplatsområden, gravfält, ensamliggande gravar och stensträngar (KMR). Norr om bron är området däremot anmärkningsvärt tomt på fornlämningar. Detta har tolkats som att bron varit placerad i ett gränsområde till en mot norr anslutande utmark och att den, utöver dess rent praktiska funktion, även kunnat uppfattas som ett slags symbolisk port in till Täby för besökare som kom norrifrån. Bron kan på så vis ha tydliggjort att markerna här tillhörde Jarlabanke, som enligt en runsten från 1000-talet påstår sig ensam äga hela Täby (Andersson & Vänehem 2003:21).

Tidigare undersökningar

Jarlabankes bro har varit föremål för en rad åtgärder från 1900-talets början och framåt. En utförlig sammanställning av insatser utförda mellan åren 1921–2003 finns redovisade i Andersson & Vänehem (2003) samt Andersson & Nordberg (2009).

Under åren 1934–1936 genomfördes den första arkeologiska insatsen i samband med att vägsträckningen skulle läggas om, något som berörde brons södra del. Det kunde då konstateras att vägen hade blivit ombyggd hela tre gånger, varav den senaste år 1921. När de övriga två ombyggnaderna hade skett kunde inte fastställas. Brons ursprungliga längd kunde dock fastställas till omkring 150 meter, och att kant- och bautastenar tidigare kantat hela brosträckningen (Andersson & Vänehem 2003:18). Vidare har det södra brofästet varit beläget en bit längre mot öst än dagens placering. Totalt grävdes under dessa år tio schakt från norr till söder och den ursprungliga vägbanan från vikingatiden framkom på ett djup av mellan 0,75–1,50 meter (Andersson & Nordberg 2009:10).

Åren 1959–1960 samt 1964 genomfördes två schaktningsövervakningar, dock utan att några resultat av antikvariskt intresse framkom (Andersson & Vänehem 2003:18).

År 2005 genomfördes en arkeologisk förundersökning av bron, i samband med att kommunen planerade för en restaurering och visualisering av bron inom ramen för det så kallade ”Runriket-projektet”. Målsättningen var att återställa bron till det skick som var avbildat av Johan Hadorph och Johan Peringskiöld under 1600- och 1700-talen. Arbetet omfattade även dragning av elledningar inom och i anslutning till vägbanken (Andersson & Nordberg 2009:6). Genom förundersökningen framkom norr om bron en stenrad

Figur 3. Jarlabankes bro fotograferad från norr i samband med den arkeologiska kontrollen 2025.

som finns tydligt avbildad i både Johan Hadroph och Johan Peringskiölds teckningar. I bägge dessa syns par av resta stenar som är placerade på ömse sidor av vägbanken med ett jämt avstånd inbördes. Mellan de större resta stenarna ses också rader av mindre stenar. Förundersökningen kunde dock visa att dessa rader av mindre stenar inte hade ingått i den ursprungliga vikingatida bron utan hade tillkommit senare, sannolikt under 1600-talet (Ibid:7). Den ursprungliga vikingatida vägbanken framkom partiellt under flera lager av material påfört under 1600–1900-talen. Därutöver observerades även spåren en rad olika sentida ingrepp i form av kabel- och ledningsschakt (Ibid:12f;21ff).

Genomförande

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska kontrollen var att förhindra att fornlämningen kom till skada och att säkerställa att tillräckliga skyddsåtgärder vidtogs i samband med förläggningen av ledningar.

Metoder och arbetsmoment

Kontrollen omfattade fältbesök med rådgivning till företagaren beträffande skyddsåtgärder, förläggning av ledningar samt stängselåtgärder samt kontroll av återställning och borttagande av provisoriska ledningar inom och i anslutning till fornlämningarna.

Dokumentation

Arbetet dokumenterades genom fotografering.

Fyndstrategi

Inga fynd har omhändertagits eller hanterats inom ärendet.

Analyser

Inga analyser har genomförts inom ramen för den arkeologiska kontrollen.

Rapportering och distribution

Resultaten av den arkeologiska kontrollen presenteras i denna rapport, i enlighet med Länsstyrelsens förfrågningsunderlag (2025-09-18) och Generellt förfrågningsunderlag för 2025. Genomförda insatser och resultat har efter godkännande av Länsstyrelsen i Stockholm registrerats i KMR. Rapporten finns lagrad och tillgänglig digitalt i Riksantikvarieämbetets tjänst för lagring av arkeologiska rapporter.

Resultat

Stängsling och förläggande av ledning skedde under övervakning av arkeolog. Vattenledningarna placerades ovanpå vägbanken utan behov av markingrepp och arbetet bedöms inte ha påverkat lämningen i någon omfattning. Borttagande av stängsling skedde under övervakning av arkeolog utan påverkan på fornlämning (fig. 4-6). Då inga markingrepp krävdes har heller ingen inmätning med RTK-GPS skett.

Figur 4. Förläggning av vattenledning. Foto från väster.

Figur 5. Hela den av Länsstyrelsens förfrågningsunderlag angivna ytan stängslades in. Foto från söder.

Figur 6. Jarlabankes bro efter avetablering av uppdraget. Foto från söder.

Utvärdering av undersökningsplan

Inga avvikelser från av Länsstyrelsen i Stockholm godkänd undersökningsplan har skett.

Referenser

Skriftliga källor

Andersson, L. Vänehem, M. 2003. Jarlabankes bro. Åtgärdsförslag för fornlämningsmiljön kring Jarlabankes bro, Täby socken och kommun, Uppland. (Stockholms läns museum Rapport 2003:12).

Andersson, L. Nordberg, A. 2009. Jarlabankes bro och Arkeologisk förundersökning av Jarlabankes bro, RAÄ 4 i Täby socken kommun, Uppland. Stockholms läns museum Rapport 2009:3.

En arkeologisk kontroll genomfördes under hösten 2025 vid Jarlabankes bro (L2014:229) i Täby kommun, Stockholms län, efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholm. Kontrollen föranleddes av tillfällig förläggning av en vattenslang för dränering över fornlämningen, vilket bland annat krävde stängsling. Ingen fornlämning kom till skada i samband med arbetet.

Uppdrag arkeologi i Sverige AB. www.uppdragarkeologi.se. info@uppdragarkeologi.se